

Giã bánh dầu

(A.Internet)

Một buổi tối trời trong, tiết tháng mười một âm lịch, dân làng Thu chuẩn bị đón cái Tết nguyên đán sắp tràn về làng. Ngôi làng nằm dưới chân núi Phước Tường chuyên nghề thuốc lá Cẩm Lệ và sản xuất nông nghiệp của Thu.

Cơm nước xong, ông nội Thu lên xuống trong nhà lục tìm mấy dụng cụ rựa liềm, mủng thúng, ... cho lần giã bánh dầu. Lần này lên hàng thuốc nên cái rỏ tiếng dùng sàng bánh dầu, lỗ đan to sao cho hạt bắp có thể lọt qua được. Hai lần trước nhử và phụ thuốc, bánh dầu được giã và sàng lấy loại mịn hơn. Anh Hai Thu sửa soạn lại mấy cái chày giã gạo. Chắc lần này anh định giã chày ba nên thấy cùng lúc có ba cái chày đẽo bằng gỗ chò chỉ dựng bên vách phen nhà ngang. Anh lúi trong góc nhà ra

cái cối giã bằng gỗ, dùng chổi quét sạch cát bụi, rồi bê lại đặt nơi khoảng trống. Cối này cũng dùng giã gạo thường ngày. Mẹ Thu đứng trước bếp lửa thui giã rồi dùng hai chiếc đũa bếp đợ ông kiềng xuống đặt trên nền đất, giữa nhà. Xong mẹ nhúm bếp bằng rơm rút từ cây rơm ngoài góc sân nhà, chuẩn bị cho đêm thui giã bánh dầu lên hàng thuốc lá tại gò Đồi. Khói bắt đầu um lên, ngọn lửa dùng đục nhập nhòa đốt cháy những gùi rơm.

Hồi ấy nhà Thu làm chừng ba ngàn thuốc lá. Các gia đình trong làng, có người làm đến năm ngàn cây thuốc. Năm ngàn cây xem đã là nhiều, bởi có nhiều nhân lực lao động nên mới có thể chăm sóc thường xuyên trong ba tháng cho một mùa thuốc lá. Bà nội Thu lom khom đưa gùi rơm vào bếp nhóm lửa, chuẩn bị đặt lên ông kiềng một tấm bánh dầu để thui cho chín. Những tấm bánh dầu mới mua từ sở ép dầu gánh về xếp từng còi, từng đống ngay trước cửa. Mỗi tấm nặng chừng hơn hai kí lô. Thu còn nhỏ, hấn thử xách một tấm đã thấy nặng tay. Bánh dầu được quán bằng rơm rạ, ép trong khuôn bằng niềng tre. Xác đậu phụng được giã nhỏ, mịn quán lại trong cái khung bằng tre, hâm nóng trong chảo rồi cho vào bông ép. Người ta sắp bánh vào bông dầu theo lớp nằm ngang, đóng chặt những cái nệm xuống bông dầu. Hết nệm nọ, họ đóng tiếp nệm khác. Cứ thế, đóng chặt, chừng nào dầu phụng hết chảy ra thì thôi. Dầu lấy xong còn lại xác, gọi là bánh dầu. Bánh dầu dùng bón các loại cây trồng rất tốt. Cây thuốc lá được cho là có bốn phân bánh dầu, thuốc lá sẽ ngon hơn, lá dày hơn, nhiều nhựa hơn và khi hút thuốc tàn thuốc có màu trắng gọi là tàn

kim. Thuộc như thế là thuộc ngon. Người tiêu dùng nhìn lá thuốc là biết được có rà bánh dầu cho cây thuốc lá hay không. Họ ưa chuộng là vì thế.

Đêm yên ắng, màn đêm vừa buông xuống, chó quanh quẩn nơi mâm cơm mỗi nhà nên không nghe tiếng chó sủa. Có ai phía đầu sân nhà Thu tăng hắng một tiếng, vọng vào trong. Ông nội Thu dừng tay, ngược người lắng nghe. Bà nội Thu cắt ngang nghi vấn:

- Ông hợ! Ai gọi giờ ni rứa hè?

Ông nội Thu nhạy cảm theo cách mê tín ngày xưa, hễ đến chừng chạng vạng mà ai gọi gì cũng không thừa, không hỏi. Ông tin là có ma ngoài ngõ. Cho đó là “ma trời” nếu chưa biết mặt người thì hãy khoan lên tiếng trả lời, nếu trả lời liền bị ma hớp hồn, người có thể ngã bệnh bất thành linh. Ông Thu nhìn bà rồi khoát tay ra dấu, chừng như bảo làm thỉnh cái đã! Ông bước về phía cửa nhìn ra sân xem ai gọi vọng tiếng vào nhà. Tiếng cụ già lại cất lên:

- Tôi nay xem hát bội chớ ông Hương?

Thu lần bước theo sau, như có điều gì hệ trọng lắm, nín vạc áo ông, hẩn nhìn ra sân. Một khoảng trời đêm đục mờ mờ tối, nhưng ông Thu vẫn nhận ra người gọi hỏi ông là ai. Ông cất tiếng đáp lại. Dường như Thu thấy yên tâm trong màn đêm mờ mờ bao phủ quanh nhà:

- Tiếc quá ông hươi. Tuổi ni tui lại mắc giã bánh dầu!

Ông già bước vào nhà, ánh đèn dầu mù u nhấp nhóa lơ mờ, Thu cũng nhận ra cụ ông ở xóm dưới lên rủ ông Thu đi xem hát bội nhân khánh thành ngôi đình làng vừa mới tái thiết xong. Bà nội Thu mấy hôm trước, khi ngoài

trảng Đình thợ xây đang tái thiết ngôi đình, có kể rằng còn mấy bữa nữa làng rước đám hát bội về đình trưởng thành hát chào khánh thành đình làng. Bà cũng thở dài mà rằng: đình làng cứ dời qua dời lại năm ba bận, trước tại gò Đò, sau dời xuống gò Đá, rồi vườn Đình, nay lại dời xuống trảng, mấy trăm năm rồi mà chưa thấy yên ở chỗ nào. Kỳ này các ông hương lão, lý dịch trong làng dời ngôi đình về cồn Đình, tái thiết lại phía ngoài ao Cù một đoạn. Thế nên đêm nay hát bội là để mừng cho làng có ngôi đình mới, cũng là dịp trả lễ cho thần thánh trong làng, lại được dịp cho dân làng xem hát bội một bữa.

Ông nội Thu đôn đã mời khách vào nhà:

- Chi mà nôn. Đã nghe kèn trống khởi lên đâu.

Uống bát nước đã anh!

- Ủ, có sẵn thì mang lên đây. Mà này, chớ bà nhà ngủ rồi hay rằng ?

- Có đâu mà ngủ được, tuổi ni nhà tui già bánh dầu, ba bữa nữa lên hàng thuốc trên gò Đò.

Rồi ông tỏ vẻ tiếc:

- Chà, làm răng mà đi anh hè. Lâu rồi bữa ni mới có đêm hát bội, bỏ uống quá. Mà thuốc trên gò Đò đúng độ lên hàng rồi, không trể được anh Trùm nợ. Ngặt là nguồn nước tưới. Tui tính ngày một lên hàng, bữa tui đến phiên làng mình trở nước hồ Nguyên ra tưới nước. Nếu mà trể phải mất thêm ba ngày nữa mới tới phiên trở nước. Sợ thuốc khô chớ anh.

Cụ Trùm hớp miếng nước chè, đặt bát xuống chiếc giường tre, cười nhỏ, hiền kẻ:

- Có chi mà lo, anh! Tuổi mai anh già, tui qua làm giúp. Bữa ni rủ bà nhà đi coi hát cái đã. Hiếm khi có dịp.

Bỏ uống lắm. Nghe đâu tuồng đồ tuồng pho chi đó, hát hay lắm anh.

Bà nội Thu bỏ đôi đũa bếp đang thui tám bánh dầu, bước lên ngồi bên ông nội Thu, góp chuyện:

- Có thiệt anh Trùm giúp cho không. Được rứa tui mừng

Nhìn sang ông nội, bà mời khéo:

- Cũng mong ông Trùm sang giúp, bữa sau nhà tui sang giúp lại, được không ?

Ông Trùm nhanh miệng:

- Răng lại không! Có chi đâu mà nê hà chuyện nớ. Thì công chuyện làm ăn giúp nhau mà! Hề chi!

- Có ông Trùm tuổi mai giúp sức, mình đi xem đi ông. Kệ ! Để đó đã! Đi xem cho con Ba với lại thằng Hai hấn đi với. Mình giữ ở nhà giã bánh dầu đang lúc trống giục thùng thùng, kèn kêu sáo thổi vui như hội ngoài đình, chắc giã cũng không được chi, lại không được coi hát thì cũng tẻ.

Vậy là đêm giã bánh dầu đã được dời sang tối mai. Cả nhà Thu cất đặt đồ đạc đâu vào đó.

Thu, thằng em hấn với đứa em gái cũng được ông bà cho đi xem hát bội. Đêm đó, Thu được anh Hai hấn cõng trên lưng, thằng em lại một mực bầu cứng lấy ông nội. Hấn hồi hộp, vui sướng như chưa lần nào vui sướng hơn, nhìn Thu cười toe miệng:

- Bữa ni ông nội cho đi coi hát đó nghe. Ôi. Sướng dễ sợ, khỏi phải đồ bài! Chao ời, coi hát bội, sướng ghê là sướng!

Cả nhà Thu chuẩn bị đến đình xem hát bội. Mẹ Thu dắt đứa em gái đi cùng. Bà nội Thu quấn cái khăn trùm đầu kéo sương ướn tóc, đi với mấy cụ bà hàng xóm.

*

Thu không biết gánh hát hát tuồng gì, mà cũng chưa biết xem tuồng hát bội được. Tuổi nhỏ như Thu làm sao hình dung được hát bội với cái hay, cái nghệ thuật của nó. Nhưng hẳn cũng náo nức như mấy đứa bạn bè trong xóm vậy, như thằng em của hẳn. Nghe người lớn bảo đi xem hát, thế là đòi đi và được cõng đi. Thế nên tuổi nhỏ như Thu chưa hiểu được. Các cụ xóm trên, xóm dưới tụ về đình làng đứng chật sân, bàn thảo nhiều chuyện mà chung quanh chuyện đêm nay gánh hát trình làng vỡ tuồng gì đây. Thu choàng trên lưng, ôm hai vai anh Hai, nhìn vào sân đình. Thu nghe mọi người bàn luận, cái hiểu, cái không, gì mà... Phụng Nghi Đình... rồi Thoại Khanh Châu Tuấn ..., hay cái gì nữa không hiểu được. Một hàng đèn sập trong đình được thắp sáng lên, hắt ánh sáng vàng mờ ra sân. Ngoài sân, dân làng treo ba cái đèn năng - sông sáng lóa, tỏa ánh sáng chung quanh, đủ nhìn rõ mặt những người đứng ở hàng trong. Một thanh niên lớn hơn anh Hai Thu, nắm cái loa (chắc làm bằng mo cau, quấn lại cho tròn), loa lớn: Nghe đây, nghe đây! Tuổi nay làng mình rước gánh hát Khánh Thọ ở miền trong ra hát mừng khánh thành đình làng, mời bà con tề tựu tại sân đình để coi hát bội. Nghe đây, nghe đây!

Người đó loa lên nhiều lần như vậy để mời bà con đến coi hát bội. Trong đám, các cô phụ nữ tùm lại vui cười liếng thoảng, có cô thắc mắc: Hát bội là hát ra rã. Hồi nhỏ tới chừ, bữa ni mới nghe hát bội. Cô khác lại chen vào: Thì để coi mới biết, chớ hồi cha sinh, mẹ đẻ tới chừ có biết hát bội là hát ra rã. Ở nhà chỉ nghe mẹ với bà hát ru em là nhiều mà! Một cô gái trẻ nhìn quanh tuồng như đang tìm ai trong đám thanh niên đứng tùm phía bình phong ngôi đình. Những cô gái đang tuổi thanh xuân, thường ngày bằm ruộng bằm nương, có thời gian đâu mà nghĩ đến chuyện hội hè đình đám. Có lẽ rất ít dịp dân làng tề tựu đông đủ thế này, nên đêm nay họ được dịp làm quen, nói chuyện làm ăn, chuyện nhà chuyện cửa, chuyện học hành, chuyện chồng con,... Một cô nhìn quanh khung cảnh đình làng một lượt, mấy cây cờ hội tung bay trong gió trắng Đình. Một cây cờ vuông nhiều màu sắc được treo trên cây tre to tướng thẳng đuột dựng trước bình phong một đoạn xa. Trên đó có treo mấy cái lồng đèn. Lá cờ tung bay trong gió nghe phàn phật. Rồi cô để mắt vào chỗ có tấm bình phong có con nghê há miệng đưa bộ răng ra trông oai vệ. Thu độ rằng bình phong phải cao hơn người hẳn cả thước. Cô khẽ đánh nhẹ vào vai một cô bạn, rồi nói:

- Ai, phải anh chàng hôm khánh thành đình làng, anh đóng vai học trò gia lễ đó?

Cô gái nghe nói chăm chú nhìn về phía bình phong. Anh Hai Thu lui về phía sau một bước, tuồng cũng để quan sát mấy chị thanh nữ của làng đang tìm bạn hay sao ấy. Thu bầu trên lưng anh Hai không nhúc nhích. Cô gái

nhường người lên nhìn cho thật rõ, chỗ bình phong có ai đó đang trò chuyện cười vui cùng bạn bè hàng xóm.

Từ trong đình vọng ra tiếng gọi của cụ Thủ:

- Tuổi nay là đêm hát bội mừng đình làng được xây dựng lại khang trang, trước sau đèn hoa rực rỡ. Hồi tháng 6 đình làm chưa xong nên xuân kỳ cầu an chuyển đến tháng mười một này. Sang năm, xin lại giữ đúng nguyên lệ. Làng ta xưa nay là làng nghề thuốc lá. Đình làng vừa mới xây dựng lại, dân ta ai cũng náo nức tuân theo ý nguyện dân làng tô điểm, sửa sang, tế lễ ở đây, ai cũng có tinh thần tự coi như có bổn phận với làng. Cho nên đình làng được như ngày nay là điều đáng mừng. Mời bà con tập trung về đình để xem hát bội mừng khánh thành đình làng.

Ông Thủ nói xong, mọi người lại ồ lên trông đợi đêm hát.

Lại có tiếng gọi nhau:

- Đây, tui xướng tên để các cụ, thân hào nhân sĩ nghe mà vào việc tuổi ni, chuẩn bị khai châu hát bội kéo khuya. Máy ông Hương, ông Trùm, ông Thủ,...ai có việc gì vào việc này. Mời cụ Cữu vào khai châu.

Mọi người lặng im nghe ông Thủ, xong rồi lại ồn ào bàn tán rộ lên. Ông Thủ lại gọi lớn, hỏi trống không:

- Các cụ đến đủ chưa?

Một người chạy đến thưa:

- Dạ, còn thiếu mấy ông nữa.

- Anh đánh một hồi chín tiếng trống, giục các ông đi, kéo trời khuya rồi!

Người giúp việc đi lại nắm dùi đánh to, rõ một hồi chín tiếng trống. Mấy cụ già làng đến trễ vội bước nhanh vào sân đình. Ông Thủ quay sang hỏi người giúp việc:

- Sửa soạn khai châu được chưa?

- Dạ, xong rồi cụ, hàng đèn trên bàn thờ đã thắp lên từ sớm, cháy được phần ba rồi cụ, hương cũng sắp tàn rồi.

Ông Thủ hô lớn:

- Chuẩn bị xây châu các ông! Các vị tư văn, tư lễ, chấp kích mặc áo vào đi chớ!

Người giúp việc lại nói:

- Còn thiếu cậu Hoàng!

- Ủa, lạ thiệt! Răng không nhắc cậu ta hử anh?

Rồi ông Thủ chắc miệng:

- Cha chả, cái thằng lại trốn đi chơi đâu rồi! Anh xem hắn có ngoài sân không, gọi vào đây.

Người giúp việc bước ra sân nhường người tìm cậu Hoàng, chen trong đám đông về phía bức bình phong, anh giúp việc bắt gặp chú Hoàng đang đứng nói chuyện với cô thanh nữ mà mới cách đây một lát, Thu và anh Hai hấn gặp ở phía bên chái hiên đình. Người giúp việc nắm tay chú Hoàng:

- Này Hoàng, các cụ đang chờ!

*

Trên mặt trống châu, ông Cửu chầm thót tinh gì đấy, ông nội Thu bảo thế, rồi ông nắm dùi trống có phủ chiếc khăn đỏ đánh ba hồi trống dài. Đứng cạnh ông nội Thu là ông Trùm, có ông Hương nữa, hai ông nói chuyện với

nhau, Thu bầu trên lưng anh Hai, nghe ông nội hần nói với ông Trùm:

- Nì, ông Trùm, người cầm châu phải thông thạo, phải biết ý nghĩa của mỗi tiếng trống mới dám cầm châu cho đêm hát chớ ông Trùm? Trống mà nổi lên mới hiểu được nhiều ý nghĩa thú vị từ tiếng trống từng tình đó, phải không ông?

Ông Trùm gật đầu tỏ vẻ tán đồng. Ông nói thêm:

- Tiếng trống phải reo vui bất tận, có lúc cũng phải thâm trầm lắng xuống thăm lăm chớ anh, có khi trống lại dập thành thành như hớn hở, có lúc như giận dữ, mà có lúc cũng lơ nhẹ nhàng như là đồng lòng rồi đó anh Hương nọ.

- Ừ thì đánh châu, mà châu thì phải điểm thất tinh trên mặt trống. Họ điểm theo phép *nhứt tam thất trực như huyền, nhị tứ lục diệt tam biên* là đủ thất tinh đó anh. Ông cầm châu vừa chắm vừa đọc là *ta đang xuất hành, Võ Vương hộ vệ ta* ¹ thì mới dám cầm châu chớ đâu phải ai cứ châu là châu đâu ông Trùm họ.

Rồi hai ông lại bàn tiếp chuyện hát bội, chuyện tuồng pho khác với tuồng đồ thể nào, rồi phải hát làm sao cho ra được mặt tuồng. Trên tay các ông, điều thuốc lá Cẩm Lệ cháy lập lòe. Trên lưng anh Hai hần, thằng Thu gà gật ngủ vì đêm xuống lâu, sương bắt đầu lành lạnh. Các ông ấy bảo: Trong lúc cầm châu phải hiểu người diễn, họ vui hay buồn, mần đánh nhau phải đánh châu ra rằng, họ xuống nam ai phải đánh làm sao chớ đâu

¹ Võ Vương Nguyễn Phúc Khoát.

phải cứ cầm chầu là *thùng thùng*, *thùng* ba tiếng đó mà giục mãi thì rứa đâu phải cầm chầu. Khó nhất là trong hát bội đó hử, điệu tẩu mã là khó hát, người đóng vai thuộc hạng *nhưng* mới hát nổi chớ đâu phải giỡn. Điệu tẩu mã mà đánh không đúng coi như động dùi trống vào họng họ, làm rã họ hát.

Từ trong đình tiếng trống chầu vang lên giục giã. Buổi hát bắt đầu.

Trên sân khấu, người ta thấy có một kếp hát, thay mặt cho gánh hát, hát mừng: *cá phôi vì giỡn nguyệt/ chim xòe cánh hưởng sương/ mừng nay quốc phú dân cường/ phi bấy phong điều vũ thuận*.

Màn khép lại rồi mở ra, các diễn viên trên sân khấu hóa trang như các vị tướng trong tranh. Màu mè ngũ sắc điểm xuyết, trông oai phong lẫm liệt. Đứa em của Thu nín lấy áo ông nội, hấn khóc thét lên khi nhìn lên sân khấu thấy các ông tướng mặt đen mặt đỏ, ra roi, múa kiếm thị uy. Hấn sợ hãi, bằng khóc thét lên to hơn rồi một mực đòi về:

- Ông nội cho con về. Con về ông nội ời. Con sợ mấy ông trên nớ quá!

Rồi cứ thế hấn vừa đòi về, nhắm nghiền hai mắt, vừa khóc om sòm lên.

Ông Trùm đứng cạnh ông nội Thu lên tiếng quở:

- Cha chả! Cái thằng này, sợ chi mà khóc, để ông nội coi hát bội chớ con!

Em Thu vẫn khóc, hấn khóc to hơn, nín tay, nín chân ông hấn khóc. Một mực hấn đòi về. Hấn dậm chân ình ìch. Bà nội Thu đứng phía trước quay người lại, nói:

- Cái thằng mới lạ. Đưa bà bông hỉ?

Em của Thu vẫn không chịu. Hấn ngúng nguẩy. Hấn cứ khóc. Tiếng hát trên sân khấu vang ra mà người chung quanh đây không nghe được. Bà nó thấy vậy, giục ông Hương:

- Hay mình về trót ông. Về nhà tui dỗ cho hấn ngủ, ông ở lại đây coi với ông Trùm.

Nhưng hấn vẫn không chịu, một mực, đòi ông nội hấn phải cõng hấn về cho hấn ngủ vì sợ mấy cái ông trên nó lăm. Ông hấn giận, phát vào mông hấn một cái, nhưng vẫn không cải thiện được tình hình. Ông Trùm đứng bên đề nghị:

- Anh Hương đưa hấn về cho hấn ngủ rồi ra coi cũng được anh. Chớ thế nì không ai quanh đây mà nghe được.

Ông nội Thu đành cõng thẳng em hấn chen ra khỏi đám đông.

Đêm hát bội tại đình, dân làng được một phen mãn nhãn. Trước khi kết thúc đêm hát, có một đoạn hát định đô, tức phải giết cho được nịnh thần (nếu trong tuồng ấy có nịnh) và tôn cho được tân vương. Câu hát định đô cất lên:

*Biên thù đà dẹp yên quân giặc
Không còn dây động can qua
Truyền bá quan yên vị
Truyền nội thị đãi yến bá quan
Nay nước nhà đà thanh trị
Lấy đức rải bốn phương
Ra ân nhuần trăm họ.*

Trên sân khấu, bấy giờ tất cả đào kép đồng xướng:

Vạn tuế!

Vạn vạn tuế!

*

Đêm hát bội đã khuya, bà con ai nấy băng qua trắng Đình thông thả về nhà, bàn tán xôn xao nhất là các điệu xuống nam của Thoại Khanh Châu Tuấn nghe mà náo nức. Hay thật. Có người bảo: hát bội là rửa hủ, bữa ni tui mới biết đó. Rồi một ai đó chen vào: chớ đã coi hồi mô đâu. Nghe đâu làng mình hồi trước có ông Võ Văn Lân không có con trai, rồi ai bảo ông đến chùa làng ăn chay năm đất cầu tự, chắc được. Sau ông sinh được con trai. Mừng lắm, ông rước gánh hát tận đâu trong Tam Kỳ, Khánh Đức chi đó về hát tạ mấy đêm liền tại chùa làng mình nợ. Rồi ở Cẩm Lệ, nghe có ông Nguyễn Nghị mời gánh hát trong Hội An ra hát trả lễ, sau khi ông cầu tự đạt nguyện vọng. Đợt đó, người ta bàn tán hát tới ba đêm tại Miếu Một, gần bên Thủ Suyền đó. Trên đường về nhà, họ vừa đi vừa kể. Có người phía sau hỏi gặng: có thiệt không. Một người khác nói: Thiệt không, lâu rồi không rõ, nhưng nghe thiên hạ kể rửa, không biết có đúng không. Chớ bà con không nghe ở làng Phong Lệ, có ông Phó Phong hứa với thần thánh là Tết mời gánh hát về hát lễ. Trong thiên hạ kể nhiều chuyện về hát bội ni lắm. Ông Hương Lan mô đó, sau khi được công nhận cụ Hương, ông rước gánh hát về hát trả lễ dịp Tết. Người ta kể rằng cụ rước gánh hát là tại mua được bằng phong chức Hương, có tổ chức đãi đằng như rửa làng họ mới công nhận và nể trọng, mới đáng mặt ông Hương. Rồi lúc đó người trong làng gọi ông là ông Hương.

Trời càng về khuya càng lạnh lạnh, thằng Thu ngủ ngon lành trên lưng anh Hai hấn. Đứa em gái mẹ hấn bông trên tay cũng ngủ không biết hát bội bao giờ. Qua khỏi ao Cù, ai về nhà nấy. Chó sủa theo chân người trên đường làng rợp lũy tre xanh.

Mẹ Thu và anh Hai hấn đẩy tấm cửa bước vào nhà, ánh đèn vàng đục hắt ra sân một vệt mờ mờ. Ông nội Thu từ trong chõng tre lên tiếng:

- Chu cha kiêu ni, bội với biếc chi, bánh dầu giã không xong, mà coi hát cũng không xong!./.